

SHUKUR XOLMIRZAYEV IJODINING O‘ZBEK ADABIYOTIDAGI O‘RNI

Normetov Bunyodbek Jasur o‘g‘li

Termiz davlat universiteti Tarix fakulteti

Arxeologiya yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola o‘zbek adabiyotining yorqin namoyandalaridan biri bo‘lgan Shukur Xolmirzayev ijodini tahlil qiladi va uning o‘zbek nasridagi o‘rnini yoritadi. Maqolada adibning hikoya, qissa, roman va dramatik asarlari, shuningdek, u yaratgan obrazlarning badiiy xususiyatlari, milliy ruh va inson ruhiy olamining tasviri chuqur o‘rganiladi. Shukur Xolmirzayevning dastlabki ijodiy davridan boshlab, 1980–90-yillarda yaratilgan asarlargacha bo‘lgan rivojlanish yo‘li, jamiyat va tarixiy jarayonlarni badiiy talqin etishdagi o‘ziga xos uslubi tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: “Uh”, “O‘zbekning soddasi”, “Arosat”, “Bodom qishda gulladi”, “Olis yulduzlar ostida”, “Hayot abadiy” U.Normatov, S.Mamajonov, Q.Yo‘ldoshev, H. Boltaboyev, O. Otaxonov, R. Qo‘chqorov

Kirish: O‘zbek adabiyotining zabardast namoyandalaridan biri — **Shukur Xolmirzayev** 1940-yil 24-martda Surxondaryo viloyati Boysun tumanida tavallud topgan. Bolalik yillari o‘ziga xos tabiati, qadimiy an‘analari va boy folklor muhitiga ega bo‘lgan Boysun vohasida o‘tgan bo‘lib, bu muhit keyinchalik adib ijodida milliy ruh, xalqona obrazlar va tabiiy hayot tasvirlarining yorqin aks etishiga zamin yaratdi. Bo‘lajak yozuvchi 1959–1963-yillarda Toshkent davlat universiteti (hozirgi **O‘zbekiston Milliy universiteti**) jurnalistika fakultetida tahsil olib, adabiy hamda publitsistik faoliyat uchun mustahkam nazariy va amaliy asosga ega bo‘ldi. Serqirra ijodkor sifatida Shukur Xolmirzayev roman, hikoya va drama kabi turli janrlarda samarali ijod qilib, o‘zbek adabiyotida o‘chmas iz qoldirdi. Uning asarlarida inson ruhiyati, milliy qadriyatlar, tabiat va jamiyat o‘rtasidagi murakkab munosabatlar

chuqur badiiy talqin etiladi. Adib ijodi o‘zbek xalqining ma’naviy olamini, turmush tarzini hamda zamon muammolarini haqqoniy aks ettirgani bilan alohida ahamiyat kasb etadi. Shu bois uning asarlari nafaqat kitobxonlar, balki adabiyotshunos olimlar tomonidan ham muntazam o‘rganib kelinmoqda .Yozuvchining, ayniqsa, hikoyachilik mahorati o‘zbek adabiyotida alohida o‘rin tutadi. Bu borada taniqli adabiyotshunos olimlar — U. Normatov, S. Mamajonov, Q. Yo‘ldoshev, H. Boltaboyev, O. Otaxonov, R. Qo‘chqorov kabi tadqiqotchilar uning hikoyalari badiiyati, uslubi va g‘oyaviy yo‘nalishiga bag‘ishlangan maqolalar e‘lon qilganlar. Shuningdek, H. Karimovning “Shukur Xolmirzayev ijodiy portreti” risolasi hamda akademik **Baxtiyor Nazarov** tomonidan yaratilgan “Shukur Xolmirzayev” nomli ijodiy portret asari adib hayoti va ijodini ilmiy jihatdan yoritishda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi.

Asosiy qism: O‘zbek adabiyotining yirik namoyandasi Shukur Xolmirzayev ijodiy faoliyati bilan bir qatorda turli adabiy-madaniy muassasalarda samarali mehnat qilgan adibdir . U 1963–1967-yillarda “Yosh gvardiya” nashriyotida muharrir, 1967–1969-yillarda Muqimiy nomidagi musiqali drama teatrida adabiy xodim sifatida faoliyat yuritdi. Keyinchalik “Guliston” (1969–1975) hamda Sharq yulduzi jurnallarida (1978–1980) adabiy xodim va bo‘lim mudiri lavozimlarida ishladi. Mazkur faoliyat adibning ijodiy kamolotida, adabiy jarayon bilan bevosita aloqada bo‘lishida muhim ahamiyat kasb etdi . Yozuvchining dastlabki hikoya va ocherklari 1958-yildan boshlab matbuotda e‘lon qilina boshladi. Ijodining ilk davridayoq u hikoya bilan bir qatorda qissa janrida ham qalam tebratib, “Oq otlı” (1962), “To‘lqınlar” (1963), “O‘n sakkizga kirmagan kim bor?” (1965) kabi qissalarini yaratdi. Ushbu asarlar 1960-yillar o‘zbek qissachiligining eng yaxshi namunalaridan biri sifatida e‘tirof etildi . Shu davrda yozilgan hikoyalari esa keyinchalik “Olis yulduzlar ostida” (1971), “Hayot abadiy” (1974), “Og‘ir tosh ko‘chsa...” (1980), “Yo‘llar, yo‘ldoshlar” (1984), “Bodom qishda gulladi” (1986), “Tog‘larga qor tushdi” (1987) kabi to‘plamlarga jamlandi. Shukur Xolmirzayev hikoya va qissalarida, bir tomondan, yoshlik va talabalik davriga xos romantika, orzu-umidlar va ruhiy izlanishlar tasvirlangan bo‘lsa, ikkinchi tomondan, yozuvchi

tugʻilib oʻsgan Boysun vohasidagi turli xarakterga ega insonlar hayoti, ularning ijtimoiy muhit bilan munosabati hamda ruhiy olamidagi kurash va oʻzgarishlar chuqur badiiy talqin etilgan . Ayniqsa, tabiat manzaralari va milliy ruhning uygʻun tasviri adib uslubining muhim xususiyatlaridan biridir. XX asrning 80–90-yillarida yaratilgan asarlarida yozuvchi jamiyat hayotidagi murakkab jarayonlarni, inson taqdiridagi keskin burilishlarni va tarixiy oʻzgarishlarni teran badiiy tahlil qildi . U oʻzbek adiblari orasida birinchilardan boʻlib uzoq vaqt “bosmachilik harakati” deb atalib kelgan tarixiy davrni yangicha yondashuv asosida oʻrganishga kirishdi. Bu mavzu, ayniqsa, yozuvchining “Qil koʻprik” romani hamda “Qora kamar” (1987) pyesasida oʻz ifodasini topgan boʻlib, ularda tarix girdobida adashgan insonlar fojiasi taʼsirchan obrazlar orqali yoritilgan. Mazkur pyesa asosida Abror Hidoyatov nomidagi Yoshlar teatri sahnasida qoʻyilgan “Qora kamar” spektakli yosh avlodda tarixiy oʻtmishga yangicha qarash shakllanishida muhim rol oʻynadi . Adibning oʻzbek ayollarining shoʻro davridagi murakkab va koʻpincha fojiali taqdiriga bagʻishlangan “Ziyofat” pyesasi ham 1990-yilda Yoshlar teatrida sahnalashtirildi. Shuningdek, Shukur Xolmirzayev keyingi yillarda Abror Hidoyatov, Botir Zokirov, Roʻzi Choriyev, Shuhrat, Odil Yoqubov, Oʻtkir Umarbekov, Abdulla Oripov kabi adabiyot va sanʼat namoyandalari haqida esselar hamda adabiy-tanqidiy maqolalar yaratdi . Shukur Xolmirzayev roman janrida ham qator asarlar yaratgan boʻlsa-da, u, avvalo, isteʼdodli hikoyanavis sifatida tanilgan. Uning hikoyalarida Abdulla Qodiriy va Abdulla Qahhor kabi ustoz adiblarning eng yaxshi anʼanalari davom ettirilgan, shu bilan birga rus va Yevropa adabiyotining ilgʻor badiiy tajribalari ham ijodiy oʻzlashtirilgan. Yozuvchining eng sara hikoyalari qahramon obrazlarining yorqinligi, kompozitsiyasining puxtaligi hamda qahramonlar tilining rang-barangligi bilan ajralib turadi. Adibning oʻzbek adabiyoti rivojiga qoʻshgan ulkan hissasi yuksak eʼtirof etilib, unga 1991-yilda “Oʻzbekiston xalq yozuvchisi” unvoni berildi . Shuningdek, vafotidan keyin ham uning xizmatlari munosib baholanib, 2021-yilda “Fidokorona xizmatlari uchun” ordeni bilan taqdirlandi.

Shukur Xolmirzayev asarlari

T/r	Asar nomi	Yili
1.	Uh	1970
2.	O'zbekning soddasi	1972
3.	Arosat	1988
4.	Arpali qishlog'ida	1976
5.	Ahad Mirzo yig'ladi	1989
6.	Baxtli bo'linglar	1964
7.	Bahor	1966
8.	Bahor o'tdi	1967
9.	Biz kech qolib yuramiz	1975
10.	Bir guzar odamlari	1973
11.	Bir ko'rgan tanish	1971
12.	Bitikli tosh	1982
13.	Bodom qishda gulladi	1986
14.	Boychechak ochildi	1968
15.	Bulut to'sgan oy	1974
16.	Darvesh	1987
17.	Yovvoyi gul	1978
18.	Yozuvchi	1979
19.	Yosuman	1985
20.	Jarga uchgan odam	1977
21.	Jo'raboshi	1983
22.	Zov ostida adashuv	1972
23.	Ikki ko'rgan bilish	1970
24.	Yig'i	1981
25.	Keksa g'ijjakchi	1984
26.	Kechagi kun kecha	1988
27.	Kimsasiz hovli	1976
28.	Kulgan bilan kuldorgan	1969

29.	Ko'k dengiz	1974
30.	Ko'kboy	1982
31.	Ko'ngil	1980
32.	Qadimda bo'lgan ekan...	1971
33.	Qaytish	1986
34.	Qariya	1983
35.	Qil ko'prik (roman)	1982
36.	Qish hangomasi	1975
37.	Qorbobo keladi	1965
38.	Quyosh-ku falakda kezib yuribdi	1989
39.	Qumrilar	1978
40.	Qush tili	1987
41.	Nasib etsa	1984
42.	Nimadir yo'q bo'ldi	1988
43.	Notanish odam	1973
44.	Odam	1972
45.	Ozodlik	1990
46.	Oy yorug'ida	1976
47.	Oqtosh	1981
48.	Olam tortilish qonuni	1989
49.	Olis yulduzlar ostida	1971
50.	Olis yulduzlar ostida (to'plam)	1971
51.	Olma yemadim	1977
52.	Omon ovchining o'limi	1985
53.	Ora yo'l	1986
54.	Ot egasi	1979
55.	Ota yurt	1983
56.	Sayr	1970
57.	Sirli militsioner	1968

58.	Sog‘inch	1974
59.	Tabassum	1982
60.	Tikan orasidagi odam	1987
61.	Ukki sayrayapti	1978
62.	Ustoz	1973
63.	Uchinchi hamroh	1980
64.	O‘zbek xarakteri	1989
65.	Farzand	1984
66.	Xorazm, jonginam	1988
67.	Xorun ar-Rashid	1971
68.	Xumor	1986
69.	Hayot abadiy	1974
70.	Haykal	1982
71.	Hukumat	1990
72.	Chillak o‘yin	1976
73.	Cho‘loq turna	1985
74.	Shudring tushgan bedazor	1987
75.	Yangi zot	1991
76.	Yashil «Niva»	1990

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, o‘zbek adabiyotining yirik namoyandalaridan biri — Shukur Xolmirzayev o‘zining serqirra ijodi, chuqur hayotiy kuzatuvlarga asoslangan badiiy tafakkuri hamda milliy ruh bilan yo‘g‘rilgan asarlari orqali XX asr o‘zbek nasrining taraqqiyotiga beqiyos hissa qo‘shgan adibdir . Uning hikoya, qissa, roman va dramatik asarlarida inson shaxsining murakkab ruhiy olami, jamiyatdagi ijtimoiy ziddiyatlar, tarixiy jarayonlar hamda milliy qadriyatlar o‘ziga xos badiiy talqinini topgan.Yozuvchi, ayniqsa, hikoya janrida yuksak mahorat namoyon etib, o‘zbek hikoyanavisligini yangi bosqichga ko‘tardi . U yaratgan obrazlar hayotiyliги, psixologik chuqurligi, kompozitsion mukammalligi hamda tilining tabiiyligi bilan ajralib turadi. Shuningdek, adib asarlarida Boysun vohasi hayoti, oddiy insonlar

taqdiri, tarixiy o'zgarishlar davridagi ruhiy kechinmalar hamda milliy mentalitetning o'ziga xos jihatlari keng va ta'sirchan ifoda etilgan. Shukur Xolmirzayev ijodi nafaqat badiiy-estetik qiymati, balki ijtimoiy-ma'naviy ahamiyati bilan ham muhimdir. U o'z asarlari orqali jamiyat va inson o'rtasidagi murakkab munosabatlarni, tarixiy haqiqatni anglash zaruratini hamda milliy o'zlikni saqlash masalalarini teran yoritib berdi. Shu bois adib merosi bugungi kunda ham adabiyotshunoslikda faol o'rganilmoqda va yangi avlod kitobxonlari uchun muhim ma'naviy manba bo'lib xizmat qilmoqda. Demak, Shukur Xolmirzayev o'zining boy ijodiy merosi, badiiy mahorati va milliy adabiyot rivojiga qo'shgan salmoqli hissasi bilan o'zbek adabiyoti tarixida o'chmas iz qoldirgan zabardast yozuvchilardan biri sifatida e'tirof etiladi. Uning asarlari kelajak avlodlar uchun ham ma'naviy, estetik va tarixiy ahamiyatini saqlab qolishi shubhasizdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Tavaldiyeva G. Sh. Xolmirzayev hikoyalarida inson va tabiat munosabatlarining badiiy talqini. 2020.
2. https://www.wikiwand.com/uz/Shukur_Xolmirzayev
3. <https://www.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/uzbek-nasri/shukur-xolmirzayev-1940>. 2005
4. Sh. Xolmirzayev. Saylanma. 1-jild. – Toshkent: “Sharq” nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati, 2013.
5. Sh. Xolmirzayev. Saylanma. 3-jild. – Toshkent: “Sharq” nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati, 2013.
6. Shukurova “Shukur Xolmirzayev hikoyalarida xarakterlar talqini”
7. "XXI asr o'zbek adabiyotshunosligida hikoyachilik" Muallif: Ma'lum emas Tavsif: Ushbu maqolada XXI asr o'zbek adabiyotshunosligida hikoyachilikning rivoji, jumladan, Shukur Xolmirzayevning o'rni haqida fikrlar bildirilgan. Manba: In-academy.uz
8. "Shukur Xolmirzayev asarlari badiiyati" Muallif: Ma'ruf Olimkulovich Xudayberganov Tavsif: Ushbu maqolada Shukur Xolmirzayevning hikoya,

qissa varomanlaridagi badiiy xususiyatlar, yangi va betakror obrazlar yaratishdagi mahorati tahlil qilingan. Manba: Universalpublishings.com